

Tallinna Kadrioru Saksa Gümnaasium

KUNST JA PROPAGANDA: KUNSTNIK TOIVO KULLESE
ORIGINAALKAVANDITE PÕHJAL NÄITUSE LOOMINE

Praktiline töö

Aare Alver

11-3

Juhendajad:

Mihkel Kõrbe, KSG

Ede Schank Tamkivi, Vabamu

Tallinn 2025

Kadrioru Saksa Gümnaasium

Õpilane: Aare Alver

Teema: KUNST JA PROPAGANDA: KUNSTNIK TOIVO KULLESE
ORIGINAALKAVANDITE PÕHJAL NÄITUSE LOOMINE

Klass: 11.3

Praktiline töö on lubatud kaitsmisele 28.04.2025 Kadrioru Saksa Gümnaasiumi uurimis- ja
prktiliste tööde kaitsmiskomisjoni poolt.

Juhendajad: Mihkel Kõrbe, Ede Schank Tamkivi

Kaitsmine toimub 12.05.2025 kell Kadrioru Saksa Gümnaasiumi ruumis,
Gonsiori 38, Tallinn.

Autoriõigus: Aare Alver, 2025

Autoriõigus: Kadrioru Saksa Gümnaasium, 2025

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
1. KUNSTNIK TOIVO KULLESE ELU JA LOOMING.....	5
2. NÕUKOGUDE PROPAGANDA JA PROPAGANDAPLAKATID.....	6
3. PROPAGANDAPLAKATITE ANALÜÜS.....	9
3.1. Plakatipaar: “Meie kaitseme rahu” ja “Meie ei luba sõda”.....	9
3.2. “Rajame uusi puuvilja- ja marjaaedu kolhoosidesse!”.....	12
3.3. “Meie tee on rahu tee - kommunismi tee!”.....	15
3.4 Plakativiiisik: “Meie sõprus on rahu”, “Meie sõprus hoiab rahu kogu maailmas” ja “Meie sõprus on meie õnn”.....	17
3.5 “Tervitame rahu eest võitlevat kogu maailma noorust”.....	22
3.6 “ Nõukogude sportlased! Kõrgemale spordi massilisus ja meisterlikkus!”.....	25
3.7 “Raamatusõbrad! Tellige kirjandust posti teel”.....	28
4. NÄITUSE LOOMINE.....	31
5. MUUSEUMITUND VABAMUS.....	32
6. MUUSEUMITUNNI REFLEKSIOON.....	34
KOKKUVÕTE.....	35
RESÜMEE.....	36
KASUTATUD ALLIKAD.....	38
LISA 1. Näitusetekstid	
LISA 2. Fotod muuseumitunnist	
LISA 3. Muuseumitunni tagasiside küsimused	
LISA 4. Näidistunnikava	
LISA 5. Tööleht NoVa iseõppeplatvormilt	

SISSEJUHATUS

Gümnaasiumi praktilise töö “Kunst ja propaganda: kunstnik Toivo Kullese originaalkavandite põhjal näituse loomine” teema valik tugines haruldasele võimalusele näidata publikule 20. sajandi keskpaigas tegutsenud kunstnik Toivo Kullese propagandaplakatite originaalkavandeid, mis kuuluvad erakollektsiooni ja pole kunagi olnud isikunäitusel. Plakatite omanik on andnud autorile loa originaalplakatite kavandeid praktilise töö tarbeks kasutada ja veebinäitusel jagada. Ühtlasi annab see võimaluse uurida propaganda mõju kunstis ja otsida vastust küsimusele, miks selliseid plakateid loodi?

Töö eesmärk on luua Toivo Kullese propagandaplakatite originaalkavandite veebinäitus Vabamu ehk Okupatsioonide ja vabaduse muuseumi Noorte Vabamu (NoVa) iseõppekeskkonna veebilehele. Praktilise töö uurimusliku osa käigus uurib autor kunstniku elu ja loomingut, propaganda olemust ja analüüsib propagandaplakatite kavandeid ning koostab näituse. Näitusel on kunsti- ja ajaloo huvilistel võimalik näha töid, mida varem ei ole avalikult eksponeeritud. Töös kirjeldab autor sotsiaalpoliitilist konteksti, mis lõi eeldused propaganda tõhusaks toimimiseks.

Peamisteks allikateks töö valmimisel on Toivo Kullese plakatikavandid ning Noorte Vabamu veebilehe kursus “Propagandaplakati analüüsi alused”. Toivo Kullese kui kunstniku taustaülevaate annab Eesti Kunsti Biograafiline Leksikon (EKBL, 1996) ning propaganda olemuse ja töövahendite ülevaate annab Katrin Aava õpik “Veenmiskunst” (2003) ja “Eesti kunsti ajaloo” esimene osa perioodist 1940–1991 (2013).

Autor skaneeris originaalteosed võimalikult kõrge kvaliteediga ning kasutas käesolevas töös antud originaalide skaneeringuid. Näituse sisulises osas kasutas autor visuaalset analüüsi ehk vaatles ja uuris plakatitel kasutatud sümboleid ja sümboolikat.

Töö koosneb kuuest peatükist, millest esimesed kolm toetuvad peamiselt allika- ja arhiivimaterjalidele. Neljas peatükk annab ülevaate töö praktilisest osast, mille käigus kuureeris autor kunstniku töödest näituse NoVa iseõppekeskkonnas ning viis läbi muuseumitunni. Viimane peatükk on analüütiline, võttes kokku töö käigus tehtud järeldused ning vaagides võimalusi antud teemat järgmiste uurimistööde raames edasi uurida.

Täna väga oma juhendajaid Kadrioru Saksa Gümnaasiumi õppetooli juhti ja õpetajat Mihkel Kõrbet ja NoVa tootejuhti Ede Schank Tamkivi, kelle juhendamisel töö valmis.

1. KUNSTNIK TOIVO KULLESE ELU JA LOOMING

Toivo Kulles sündis 3. jaanuaril 1918. aastal Jõhvis pere kuuenda lapsena. Nende pere elas Virumaal Sompa külas ja tema vanemad olid põllutöölised. 1937. aastal lõpetas ta Jõhvi progümnaasiumi ja suundus seejärel õppima Riigi Kunsttööstuskooli, kus õppis kuni 1941. aastani. Teise maailmasõja puhkemise tõttu jäi tal kursus lõpetamata, kuid ta naases kunstiõpingute juurde 1945. aastal. Siis õppis ta Tallinna Riiklikus Tarbekunsti Instituudis maali erialal, mille lõpetas 1948. aastal. Alates 1949. aastast oli Toivo Kulles Kunstnike Liidu liige.

Toivo Kullesest kujunes raamatuillustraator. Ta eelistas kuivnõela litograafia tehnikat. Kuivnõela tehnikat peetakse üheks lihtsamaks tehnikaks, kuna see võimaldab kasutada kõiki materjale, mida saab kriipida. Graveerimisnõela abil tõmmatakse plaadile jooned, mille paksus sõltub nõela vajutamise tugevusest. (Trykitehnikad, 2025)

Litograafia puhul kasutatakse materjalina suurt kivipinda, millele joonistatakse kujutis suure rasvasisaldusega kriidiga. Joonistamiseks sobivad ka tušš või spetsiaalne pliiats. Paberile saadakse pilt spetsiaalse litopressi abil. (Trykitehnikad, 2025)

Lisaks raamatute illustratsioonidele tegi Toivo Kulles ka plakateid ja tarbograafikat. 1960ndatel joonistas ka Tallinna vanalinna ja ka kaevanduste maastikuvaateid. Muuseumide kogude andmebaasis MUIS on kokku 93 tema tööd, neist 49 on graafilised lehed. Ta oli abielus moe- ja vaibakunstnik Hilja Kullesega. Toivo Kulles suri 13. jaanuaril 1984. aastal ning tema surma puhul avaldas toleaeagne ajaleht Sirp ja Vasar talle pühendatud nekroloogi (Loodus, 1996; Rios, 06.01.24).

2. NÕUKOGUDE PROPAGANDA JA PROPAGANDAPLAKATID

Propaganda on ideede, veendumuste, õpetuste või teadmiste sihikindel selgitamine ja levitamine. Propagandat käsitletakse ka kui reklaami, mis teenib enamasti vaimseid ja aatelisti huve. (Aava, 2003) Propaganda oli Nõukogude Liidus üks peamisi vahendeid rahva meelsuse, hoiakute ja tegude soovitud suunas muutmiseks ja mõjutamiseks.

Nõukogude Liit ei erinenud selles osas oluliselt teistest terrorirežimidest, kusjuures eriti palju sarnasusi võib leida just Stalini-aegse Nõukogude Liidu suurima vastase, Natsi-Saksamaa propagandavõtetega.

Kõiki totalitaarseid süsteeme iseloomustavad järgmised jooned:

1. Riigis on üks ametlik ideoloogia, millel on peaaegu religiooni staatus ja mis on kuulutatud eksimatuks.
2. Totalitaarsetes režiimides on võimul üks partei, mida tavaliselt juhib üks inimene.
3. Piiramatul võimuga politsei hävitab teisitimõtlejad.
4. Tsenseeritud massikommunikatsioon tagab poliitiliselt usaldusväärse ja ideoloogiliselt puhta sõnumi edastamise.
5. Majandus on allutatud riigi kontrollile. (Aava, 2003)

Plakatid on kõige otsesemad ja lihtsamad parteilisele survele allutatav kunstiliik, kuna plakat ühendab nii visuaalse kui ka tekstilise sõnumi. Kuidas ja milliseid plakateid teha – anti nõukogude ametiasutuste poolt ette: ikoonilised eeskujud tulid Moskvast ja nende täitmist jälgis kohalik tsensor. Kuid sellegipoolest ei kibelenud kunstnikud korralikust tasust hoolimata plakatitellimusi täitma ning eelistasid võimaluse korral vähem tasuvaid töid. Samas polnud nende valikud eriti suured - süüdistus “loomingulises passiivsuses” võis põhjustada Kunstnike Liidust välja viskamise, mille järel kadus üldse võimalus kutseoskusega elatist teenida. Kuid isegi see osa kunstnikest, kes enda institutsionaalse positsiooni tõttu olid sunnitud plakatitellimusi vastu võtma, hakkasid nende täitmisega venitama. Paraku ei olnud ka kunstnikel loomingulist vabadust, sest kõik plakatite teemad olid ette antud, mis omakorda võis kärpida kunstnike entusmasi plakatite loomisel. Kahtlemata ei olnud vähetähtis ka see, et kunstnike isiklikud maailmavaated ei ühildunud Nõukogude Liidu omadega. (Hain, J. 2013)

Üks sellistest kunstnikest oli üks nõukogudeperioodi viljakamaid lasteraamatute illustraatoreid Siima Škop, kes oli ka kümnete kui mitte sadade propagandaplakatite autor. Eesti muuseumide kogude digitaalne andmebaas MUIS annab Siima Škopi nimepäringule 178 vastet, millest valdav osa on kunstimuuseumide kogudes olevad plakatid. Vabamu

digitaalses andmebaasis ENTU on 153 Siima Škopi pärijate poolt üle antud eset, nende hulgas 87 plakatit.

Siima Škop oli ka Kunstnike Liidu plakatisektsiooni esinaine, mis tähendas tema enda sõnul järgmist:

Kõige raskem oli plakatisektsiooni esinaise töö: kord kuus või vajadusel tihedamini tulime kokku ja kontrollisime üle kõik ilmumist ootavad plakatid, mis seejärel läksid veel partei keskkomiteesse kinnitamisele. EKP oli välja saatnud nimekirja, milliseid plakateid tuleb teha, neid oli umbes 20 plakatit aastas. See oli jube! Eriti jube oli siis, kui Leonid Lentsmann oli Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee sekretär. Näiteks oli meil üks plakat loosungiga „Kõik naised võitlevad rahu eest“, aga plakatil oli ainult kolm naist. „Siin ei ole ju kõik,“ ütles Lentsmann, „tuleb juurde joonistada!“

Palusin prof Paul Luhteini endale appi, kes siis Lentsmannile ära seletas, et tegu on loosungi ja kunstilise üldistusega. Aga naise käsi kästi mul ikka ettepoole tuua, nii et ma pidin siiski plakati uuesti tegema. (Škop, 2010)

See Siima Škopi kirjeldus peegeldab hästi seda, et kunstnikud olid allutatud rangetele ühiskondlikele normidele ja neil ei olnud loomingulist vabadust. Samamoodi võis olla ka Toivo Kullesega, kes oli sunnitud looma propagandaplakateid. MUISi otsing annab Toivo Kullese nime peale 93 vastet, millest umbes pooled (49) on kuivnõela tehnikas loodus- ja linnavaated, aga ülejäänud trükitud plakatid, millest on omakorda mitmeid koopiaid. Vabamu kogudes Toivo Kullese nimega seotud esemeid ei ole, aga seda väärtuslikum on võimalus Vabamu platvormil tema töid esmakordselt esitleda.

3. PROPAGANDAPLAKATITE ANALÜÜS

Järgnevas peatükis tulevad analüüsimisele 13 Toivo Kullese plakatikavandit. Analüüsimiseks valis autor teda enim kõnetanud kavandid, millest enamik ei ole ilmselt sellisel kujul kunagi plakatitena ilmunud. Töid vaadates jääb mulje, et vähemalt osad tööd on jäänud pooleli. Analüüsimisel kasutas autor juhendina NoVa iseõppimisplatvormi kursust “Propagandaplakati analüüsi alused”, mille järgi tuleks plakati analüüsimisel lähtuda järgmisest viiest kategooriast:

1. Visuaalne vorm (kasutatud värvid, kompositsioon, kirjatüüp)
2. Sisu ja sõnum (ideoloogiline kasvatus läbi sümbolite)
3. Ajalooline kontekst (poliitiline, sotsiaalne ja kultuuriline taust)
4. Emotsionaalne mõju vaatajale (plakati sihtrühm ja mõju neile)
5. Kriitiline analüüs ja refleksioon. (Propagandaplakatite analüüsi alused, 2024)

3.1. Plakatipaar: “Meie kaitseme rahu” ja “Meie ei luba sõda”

Pilt 1. Meie kaitseme rahu

Pilt 2. Meie ei luba sõda

Antud tööd moodustavad sisulise terviku (Pildid 1 ja 2), kuna kujutavad mõlemad naisi kui nõukogude korra hoidjaid ja rahu kaitsjaid. Visuaalsetest elementidest on mõlemal plakatil kujutatud jõulise olekuga naisi.

Visuaalne vorm

Punane taust või taustal olev lipp viitab nii sõnumi jõulisusele ja julgusele (Hariduskeskus, 2024) kui ka nõukogude sümbboolikale. Valged särgid inimeste seljas sümboliseerivad süütust ja rahu. Vasakpoolse pildi fookus on naisel. Naine annab edasi julget ja enesekindlat visiooni, millele lisab veel julgust ja võitluslikkust rusikasse surutud käsi ja punane lipp taustal.

Parempoolsel pildil on fookus jaotatud lapse ja täiskasvanu vahel ning pigem isegi rohkem lapsel. See näitab emotsionaalsust ja inimlikkust. Lapse rõõmus ilme loob lootusrikka õhkkonna. Raamat vasakpoolsel pildil sümboliseerib tarkust, teadmisi või isegi seadust.

Mõlema pildi tekst on selge ja hästi loetav ning sisult sarnane. Erinev on vaid teksti värv ja teksti tausta värv. Sinine taust võib olla teadlikult tehtud, et see mõjuks usaldusväärselt. Kollakas kuldne kirjatüüp annab edasi kindlat lootusrikast sõnumit positiivse alatooniga, mis tõstab esile sõnumi väärtust.

Sisu sõnum

Plakatite peamisteks teemadeks on patriotism ja rahu kaitsmise vajadus. Tekst “MEIE KAITSEME RAHU” viitab sellele, et rahu ei ole iseenesest mõistetav ja et seda tuleb kaitsta, et näidata Nõukogude Liidu headust ja rahu soovi. Tekst “MEIE ISAD KUULUVAD MEILE” rõhutab perekonna olulisust ning sõdade hävitavat mõju peredele. Pere tähtsust ja ühtekuuluvust sümboliseerib ka lapse ja täiskasvanu koos kujutamine plakatil. Sarnase sisu ja temaatikaga plakateid näeb ka NoVa õpiampsus “Museaali lugu” (NoVa, 2024).

Punane lipp taustal sümboliseerib tugevat sotsialistlikku ja kommunistlikku ideoloogiat, kus rõhutatakse lojaalsust parteile ja riigile.

Naine viitab sellele, et nõukogude ajal rõhutati naiste rolli ühiskonnas ja tähtsustati ka naisi, et näidata võrdsust kõiges, sh sooküsimustes ning saada ka naiste toetus režiimile.

Raamat sümboliseerib rahu kaitsmist kui mõtestatud ja teaduspõhist tegevust, mis peaks omakorda lisama plakati sõnumile usaldusväärsus.

Rusikas näitab enesekindlust ja võib näidata, et tuleb olla kindlalt poolt ja mitte kahelda.

Ajalooline kontekst

Plakatite kavandid pärinevad tõenäoliselt aastast 1950–1951, kuna Vabamu kogudes on 1951. aastal trükitud Siima Škopi ja Aino Bachi plakat samasuguse temaatika ja löökausega “Meie ei luba sõda” (NoVa, 2024), mis oli tõenäoliselt Moskvast ette antud teemal välja valitud plakat ning Kullese töö ei osutunud valituks. Plakati loomist mõjutas ilmselt ärev olukord teise maailmasõja järgses maailmas, kus oli puhkenud külm sõda.

Emotsionaalne mõju vaatajale

Plakatite sihtrühm võiks olla lai üldsus ehk on suunatud kõigile, aga eelkõige töörahvale ja keskklassile. Vasakpoolsel plakatil on kujutatud naisterahvast ja see võis tuleneda asjaolust, et nõukogude ajal rõhutati naiste osatähtsust tööelus.

Plakatid tekitavad kuuluvustunnet ning uhkust oma riigi üle. Rahu sõnumiga püütakse tekitada inimeses soovi kaitsta oma kodumaad ja hoida ära sõda.

Sõna “MEIE” tekitab kohustustunnet, kuna see jätab mulje, et kõigil on ühiskondlik vastutus ja igaüks peab kaitsma oma maad sissetungijate eest.

2025. aastal puudub plakatil tõhusus, aga tollel ajal võis olla plakat tõhus, kuna tegemist võis olla külma sõja aegse plakatiga, kus sõjahirm oli reaalne ja propagandistlikud plakatid olid mõjusad.

Plakatid aitasid tugevdada ja kujundada sotsiaalset normi ja panna inimesi tundma nagu nad oleksid kohustatud seisma rahu eest, aga inimeste individuaalne vaikiv kriitika võis siiski kärpida plakatite mõju.

Kriitiline analüüs ja refleksioon

Plakatid illustreerivad seda, kuidas saab patriotismi kujundada ja sellega manipuleerida, et inimesed kiidaks heaks ja toetaks riigi poliitikat. Plakatid on inimesi mõjutanud uhkuse ja kohusetundega, et vähendada kriitilist mõtlemist. Õppetunniks saab võtta selle, et tänapäevases maailmas eksisteerib väga palju propagandat varjatul kujul. Näiteks kirjutatakse valeuudiseid ja algoritmid manipuleerivad meiega. Selle tõttu tuleb mõelda ja vaadata asju kriitilise pilguga.

3.2. “Rajame uusi puuvilja- ja marjaaedu kolhoosidesse!”

Pilt 3. Rajame uusi puuvilja- ja marjaaedu kolhoosidesse!

Antud plakat (Pilt 3) kujutab Nõukogude kolhooside põllumajanduslikku arengut ja kollektiivse töö tähtsust. Rõõmsameelne naine sümboliseerib ühiskondliku harmooniat, kutsudes üles rajama uusi puuvilja- ja marjaaedu.

Visuaalne vorm

Värvide kasutamine:

Taevasinine värv ilmselt peaks tekitama inimeses rahu ja harmooniat (Hariduskeskus, 2024) tunde, mis näitab, et ilm on ilus ja kõik paistab hästi ja hea olevat.

Puuviljaaia domineerivad peamiselt rohelised ja kollased toonid, mis on looduse ja viljakuse värvid ja need sümboliseerivad rõõmu ja kasvu.

Kirjatüübi hindamine: Plakati kiri “RAJAME UUSI PUUVILJA- JA MARJAAEDU KOLHOOSIDESSE” on selgetes trükitähtedes kirjutatud ja kergesti ja kiiresti loetav ja arusaadav.

Kompositsioon: Esiplaanil olev naine, kes korjab puuvilju, sümboliseerib töökust ja taustal olevad inimesed võivad sümboliseerida kollektiivset töökust ja ühise töö panust. Esiplaanil olev rõõmsa näoga naine näitab, et kolhoosis töötamine on hea ja sümboliseerib helget tulevikku.

Sisu sõnum

Plakati peamised teemad on: töö tähtsustamine, kollektiivne pingutus ning jäetud mulje nagu kolhoosis töötamine on olnud väga meeldiv ja seda on idealiseeritud.

Sõnum “RAJAME UUSI PUUVILJA- JA MARJAAEDU KOLHOOSIDESSE” kutsub üles inimesi rajama puuviljaaedu ja kolhoosides töötama.

Ideoloogiliste väärtuste edendamine:

Kujutatud inimesed (eriti naine esiplaanil) – sümboliseerivad füüsilise töö ülevust ning koos töötamist, mis on omapärane nõukogude ideoloogia.

Sõna “RAJAME” viitab ühisele tegevusele ja algatusele, mis tugevdab kollektivismi ideed. Pildil on ka palju viljakad puid ja korvid täis puuvilju, mis näitavad kolhooside viljakust ja rikkust.

Ajalooline kontekst

Originaalkavand on ilmselt valminud enne 1952. aastat, sest sama kavandi järgi valminud uuest versioonist on trükitud plakat 1952. aastal, mis kuulub Tartu Kunstimuuseumi kogudesse. (MUIS, 2025; Digar 2025). Plakat peegeldab Nõukogude Eesti majanduspoliitilist konteksti pärast teist maailmasõda, millele järgnes märtsiküüditamine 1949. aastal, mil peamiselt saadeti Siberisse just talupidajaid, kes ei olnud nõus loovutama oma maad ja vara riigile ega liituma kolhoosidega. (Põltsamaa loss, 2025)

“Nõukogude võimu arusaam kunsti ja kunstnike rollist ühiskonnas oli radikaalselt erinev neist hoiakutest, mis kujundasid sõjaeelse Eesti Vabariigi kunstielu. 1940. aastate lõpus ja 1950. aastate alguses kehtis Nõukogude Liidus range stalinistliku sotsrealismi kaanon, mis nõudis kunstilt kommunistliku partei ideoloogiat toetavate sõnumite vahendamist realistlikus vormis.” Seega ajalooline taust ja kontekst määrasid, mida pidi kunstnik maalima või propageerima ehk antud juhul tegi kunstnik propagandat kolhoosile. (NOBA, 2024)

Emotsionaalne mõju vaatajale

Plakati sihtrühmaks võisid olla talupojad ja maapiirkondades elanikud, keda taheti panna kolhooside jaoks tööle.

Emotsionaalne mõju: plakat tekitas lootust ja optimismi kollektiivse töö kasulikkusest, kuigi tegelikult tekitas see pigem majanduslikke raskusi. Plakat võis olla tõhus ideoloogia levitamiseks, aga reaalsuses ei pruukinud see tõhus olla.

Kriitiline analüüs ja refleksioon.

Propaganda mõjutab nii üksikisikute kui ka masside arvamusi, muutes väärtushinnanguid, polariseerides arvamusi ja sageli manipuleerides. Tänapäeva meedia ja sotsiaalmeedia kiire info levik muudab eriti tähtsaks kriitilise mõtlemise oskuste arendamise, et tuvastada vale informatsiooni ja propaganda mõju.

3.3. “Meie tee on rahu tee - kommunismi tee!”

Pilt 4. Meie tee on rahu tee – kommunismi tee!

Plakat (Pilt 4) kujutab noort komunistlikku poissi, kes sümboliseerib rahu tähtsust ning seda, et rahu on saavutatav läbi kommunismi.

Visuaalne vorm

Punane teksti taust lisab sõnumile ideoloogilist tähendus. Valge tekst on selge ja kontrastne. Sinakas-valge taevast lisab rahu ja lootuse tunnet, tasakaalustades intensiivsust ja jätab rahulikuma mulje. Valge kiri on lihtne ja kergelt loetav, kuna kasutatud on suuri tähti, toob see sõnumi eriliselt esile, ning lisaks aitab punane taust fookust koondada, mis rõhutab rohkem sõnumi tähtsust. (Tammert, 2006) Poiss esiplaanil seisab tähelepanu

keskmes, sümboliseerides noorsugu ja tulevikku. Tema rietus, sealhulgas müts ja vöö (logo või kirjaga TK) võib viidata mingile kommunistlikule liikumisele. Tundub, et plakati elemendid töötavad koos, et toetada sõnumit “MEIE TEE ON RAHU TEE - KOMMUNISMI TEE!”

Sisu sõnum

Plakati peamised teemad ja ideed võivad olla Patriotism ja rahva ühtsus. Plakati sõnum “MEIE TEE ON RAHU TEE – KOMMUNISMI TEE” kutsub toetama ja püüdlema kommunismi. Sellel plakatil esitatakse kommunismi kui ainust võimalust rahu ja stabiilsuse saavutamiseks. Plakati eesmärk oli edendada kommunistlikku ideoloogiat läbi plakatil oleva kirja ja läbi plakatil kujutatud tubli noore kommunisti, mis jätab mulle mulje, et tulevik on noorte kätes, ja see kutsub üles ühinema noori ja toetama kommunismi.

Ajalooline kontekst

Plakat pärineb ilmselt umbes samast ajastust nagu teised plakatid ehk 1950ndatest, kui maailmas olid külma sõja aegsed pinged. Ajastu mõjutas plakati stiili tugevalt ja õigemini ajastu tõttu üldse see plakat loodi, näiteks on plakatil ehtne kommunistlikku ideoloogiat järgiv poiss ning ka plakatil teks “MEIE TEE ON RAHU TEE – KOMMUNISMI TEE” jätab mulje, et kommunism on ainuvõimalik valik, millel on k. Sellel on ka punane taust, mis viitab nõukogude sümboolikale.

Emotsionaalne mõju vaatajale

Selle plakati sihtrühmaks on noored ja laiemalt kogu nõukogude ühiskond. Poisi rahulik ja kindlameelne hoiak sümboliseerivad koos kommunistliku sisuga kirjaga seda, et kommunistlik ühiskond toob inimestele rahu ja kindlustunde. Poiss võis ka innustada ja inspireerida teisi liituma loosungiga “Meie tee on rahu tee – kommunismi tee!”

Propaganda mõjutab ühiskonda ja üksikisiku arvamusi, kujundades narratiive, mis toetavad teatud poliitilisi või ideoloogilisi eesmärke. Kui riik kontrollib infot ja esitab ennast ohvrina või kaitsjana, võib see tugevdada rahvuslikku ühtsust ja õigustada sõjalisi samme. Samal ajal võib see moonutada tegelikkust ja takistada kriitilist mõtlemist, sundides inimesi uskuma võimule kasulikke tõlgendusi. Näiteks on Venemaa kasutanud strateegilisi narratiive, et õigustada oma tegevusi Ukrainas, esitades end kaitsjana ja lääneriike agressorina. Need narratiivid on suunatud nii sise- kui ka välispublikule, et kujundada arusaamu Venemaa rollist konfliktis. Sellest saame järeldada seda, et infot või allikaid tuleks vaadata kriitilise pilguga. (Postimees, 2025)

3.4 Plakatiisik: “Meie sõprus on rahu”, “Meie sõprus hoiab rahu kogus maailmas” ja “Meie sõprus on meie õnn”

Pilt 5. Kavandid A ja B Meie sõprus on rahu

Pilt 6. kavandid A, B ja C Meie sõprus hoiab rahu kogu maailmas

Kõigil viiel plakatikavandil on kujutatud koos mitmeid noori (Plit 5, kavandid A ja B, Pilt 6 kavandid A, B ja C). Kolme tüdrukuga plakatikavanditel on kujutatud erinevast rassist noori. Plakatitel kujutatud tüdrukud on väga sõbralikus ja ühtehoidvas poosis, mis sümboliseerivad kõik erinevate rahvaste ühtsust ehk nõukogude ajal palju rõhutatud rahvaste ühtsust. Ka paljude noortega plakat viitab sellele, et õnne seisneb sõpruses ning ka sellel plakatil on kujutatud erineva nahavärviga inimesi, seega ka see plakat sümboliseerib rahvaste ühtsust.

Visuaalne vorm

Kirjatüübid ja tekst

Neljal plakatil viiest on taustal kujutatud kollane tekst punasel lipul (Pilt 5, kavandid A ja B; Pilt 6, kavandid B ja C). Punane lipp, nii nagu punane värv üldiselt, sümboliseeris Nõukogude Liidus revolutsiooni, sotsialismi ja ühtsust.

Kollane kiri sinisel taustal toob sõnumi esile ja muudab selle kergesti loetavaks (Pilt 5, kavand B). Samuti on kõrvaloleval plakatil selges kirjas font ning tekst plakati all on valge ja sinisel taustal (Pilt 5, kavand A). Tekst annab edasi rahvusvahelist sõnumit, kuna plakatile on pandud kirja "RAHU" paljudes eri keeltes nt vene, inglise, prantsuse, eesti ja muudes keeltes (Pilt 5, kavandid A ja B). Ühtehoidvad erirassist tüdrukud koos kirjaga "RAHU" sümboliseerivad maailma rahvaste ühtsust ja propageerivad üleilmset rahu. Kolm plakati esiplaanil kolme tüdrukuga, kes kannavad erinevat riidetust ja on erineva päritoluga, sümboliseerivad mitmekesisust ja ühtsust ning toetavad teksti "MEIE SÕPRUS ON RAHU". Kommunistlikule sümboolikale viitab ka taustal olev punane lipp. . Sõnum "MEIE SÕPRUSES ON MEIE ÕNN!" ja "ELAGU RAHU RAHVASTE VAHEL!" olid kirjutatud selge ja lihtsasti loetava šriftiga, et rõhutada sõnumi tähtsust ja kergesti mõistetavust. Kolme eri rahvusest tüdruku kujutamine sümboliseeris rahvaste sõprust ja rahvusvahelist ühtsust. Nende rõõmsad ilmed ja kollased lilled lõid positiivse meeleolu. Emotsioon on rahu ja sõpruse sõnum, mis ühendab erinevaid kultuure positiivse meeleolu kaudu.

Plakati sisu ja sõnum

Plakatite puhul tuleb esile mitu teemat. Plakatite keskne teema ja sõnum on rahvusvaheline ühtsus ja rahu. Sellele viitab näiteks sõnum "MEIE SÕPRUS ON RAHU (Pilt 5, kavandid A ja B) . Lisaks on plakatite teemaks rahvusvaheline sõprus, kus kujutatakse kolme tüdrukut erinevatest kultuuridest ja see esindab mitmekesisust ja koostööd rahu nimel. Samuti on taustal rahvahulk, kellel on käes punased lipud. Punaste lippude kasutamine taustal viitab massi liikumisele ja kollektiivsele jõule. See loob mulje, et rahu on saavutatav vaid ühiselt tegutsedes.

Pildiline sümboolika

Plakatid esindavad ideoloogilisi väärtusi nagu rahvusvaheline ühtsus ja koostöö rahu nimel, mida on Toivo Kulles väljendanud esiplaanil kolme erinevast rahvusest tüdruku kujutamisega. Tüdrukud on paigutatud esiplaanile kui rahu ja ühtsuse kandjad.

Punased lipud sümboliseerivad ajalooliselt revolutsiooni ja on seotud enamasti rahva liikumisega, tuues sõnumisse sotsialistliku ja kommunistliku tooni. Väike roheline oks võib sümboliseerida nii rahu kui ka looduslikku tasakaalu.

Ideoloogiate ja väärtuste edastamine

Mitmekeelne tekst sümboliseerib universaalset rahu sõnumit, näidates, et rahu on kõigile ühine eesmärk. Selline lähenemine on tihti iseloomulik propagandale, mis püüab tabada rahvusvahelist publikut. Mitmes keeles sõna “Rahu” näitab plakati universaalsust ja laiaulatuslikku haaret. Kombineerides neid elemente, edendab plakat rahu, mitmekesisuse ja ühtsuse väärtusi, mis peaks ka potentsiaalset vaatajat mõjutama.

Ajalooline kontekst

Plakatite loomist mõjutasid selgelt külma sõja poliitiline ja ideoloogiline vastasseis, mis kujunes Nõukogude Liidu ja lääneriikide vahel pärast Teist maailmasõda. Sõjajärgsed sündmused nagu Berliini blokaad, võidurelvastumine ja kommunismi ning kapitalismi ideoloogiline vastasseis, kujundasid propagandakampaaniate olemust. Need kampaaniad, sealhulgas plakatid, keskendusid sageli rahu, ühtsuse ja ideoloogilise lojaalsuse rõhutamisele (nt NSV Liidu püüdlused luua kuvand maailma rahu eest seisjast). Külma sõja kontekstis kujundas Nõukogude Liit oma sõnumeid nii, et need oleksid universaalsed ja ahvatlevad mitmesugustele rahvusgruppidele. See seletab plakatite rahvusvahelist sümboolikat (nt eri rahvustest tüdrukud), mis pidid rõhutama NSV Liidu rahvusvahelist juhtrolli. Selliseid plakateid kasutati sageli ka lääneriikide vastu suunatud ideoloogilise sõnumi edastamiseks, näidates kommunismi kui rahu ja solidaarsuse kantsi võrreldes kapitalismi konfliktirohke maailmaga. (Saueauk, 2015)

Plakatil on samuti kujutatud punaseid lippe, kus ühel lipul on ka kirjas: “Meie sõprus on rahu.”, mis näitab ja propageerib Nõukogude Liidu headust ja näitab teda sellest küljest, et Nõukogude Liit propageerib rahu. Ilmselt kujutas Toivo Kulles ka eri rahvustest tüdruke, et leida toetajaid erinevatest kultuuridest ja rõhutada kultuuride ühtsust ja võrdsust. Kokkuvõttes peegeldab plakat oma sisu ja stiiliga ajastu poliitilisi ja sotsiaalseid pingeid ning püüdlusi edendada rahu mitmekesisuse ja ühtsuse ideaale.

Emotsionaalne mõju

Plakatite eesmärk oli tekitada positiivseid emotsioone nagu lootus ja optimism, selle emotsiooni võiks luua nii rõõmsad värvitoonid kui ka tüdrukute rõõmsad emotsioonid. Punased lipud võisid nii aidata luua ühtsustunnet kui ka võisid näidata rahva toetust. Plakatite mõju avalikule arvamusele sõltus sellest, kui laialdaselt seda levitati ja millises kontekstis seda esitati. Kui plakateid oleks kasutatud näiteks rahukampaania või kultuuridevahelise koostöö projekti osana, oleks võinud see aidata: tõsta teadlikkust mitmekesisuse ja rahu olulisusest, julgustada inimesi osalema rahuliikumistes ja luua positiivset suhtumist erinevate kultuuride vahelisse koostösse.

Kriitiline analüüs ja refleksioon

Propaganda on võimas vahend, mis suudab kujundada ühiskondlikke hoiakuid ja mõjutada üksikisikute arvamusi. Näiteks Nõukogude Liidu propagandaplakatid kujutasid Stalinit kui kommunismi suurt arhitekti, et tugevdada tema kultuslikku staatust ja legitimeerida režiimi tegevust. (Vabamu, 2025)

Kaasaegses maailmas on massi teadvuse manipuleerimine muutunud veelgi keerukamaks, eriti digitaalsete kanalite ja sotsiaalmeedia platvormide kaudu. Sotsiaalmeedia tulekuga on vähenenud toimetatud meedia ja ajakirjanduse tähtsus ja mõju, mis omakorda teeb massi teadvusega manipuleerimise lihtsamaks. (Samost, 2018)

Õppetunnid, mida saame siit kaasa võtta, hõlmavad kriitilise mõtlemise tähtsust ja vajadust mitmekesiste teabeallikate järele. Oluline on olla teadlik manipulatsiooni võtetest ja säilitada skeptiline suhtumine ühekülgsesse või emotsionaalselt laetud teabesse. Riigikogu väliskomisjoni aseesimehe Marko Mihkelsoni sõnul on parim viis propagandaga toimetulemiseks kõrge mentaalse hügieeni olemasolu. (Mihkelson, 2019)

3.5 “Tervitame rahu eest võitlevat kogu maailma noorust”

Pilt 7. Tervitame rahu eest võitlevat kogu maailma noorust!

Plakat propageerib kogu maailma noorust võitlema rahu eest (Pilt 7). Plakati esiplaanil on kujutatud eesrindlikku noort naist, kes kutsub üles ka teisi noori inimesi võitlema rahu eest. Punane lipp koos kirjaga “TERVITAME RAHU EEST VÕITLEVAT KOGU MAAILMA NOORUST” annab plakatile juurde jõudu ja võitluslikkust.

Visuaalne vorm

Plakati põhisõnumit toetab suur punane lipp, mis võib viidata, et sõnum on julge ja jõuline (Hariduskeskus, 2024). Punane lipp viitab ka nõukogude sümbolikale. Valge tekst selle peal tuleb hästi esile ja on kergesti loetav.

Kombinatsioonid ja kujundid

Kremli torn punase viisnurgaga viitab Nõukogude Liidu võimu kesksusele, rõhutades ideoloogilist tausta ja autoriteeti, mis toetab plakati sõnumit. Taustal olevad rahvamassid punaste lippudega sümboliseerivad ühtsust ja kollektiivset jõudu. See loob tunde, et naine esiplaanil on osa suuremast liikumisest, mis võitleb ühise eesmärgi nimel. Ka naisel käes olev punane lipp sõnumiga "TERVITAME RAHU EEST VÕITLEVAT KOGU MAAILMA NOORUST!" suunab vaataja tähelepanu plakati põhiteemale. Plakati põhisõnumit toetavad nii naine esiplaanil kui ka taustal olevad rahvamassid.

Sisu sõnum

Plakati peamine teema ja idee on rahu eest võitlemine, mis on seotud rahu ja nooruse teemaga, seda teemat toetab pildil tekst "TERVITAME RAHU EEST VÕITLEVAT KOGU MAAILMA NOORUST!" Samuti toetab plakati teemat noor naine pildil, kes hoiab lippu. Patriotism ja kodumaa armastus – seda näitavad pildil olevad punaste lippudega rahvamassid. Ideoloogilised väärtused on: rahu ja nooruse ideaal, punased lipud ja viisnurgad, Moskva Kreml ja patriotism. Läbi nende sümbolite edendatakse ideoloogilisi väärtusi. (Aava, 2003)

Ajalooline kontekst

Plakati kujundus ja sisu peegeldavad Nõukogude Liidu poliitilisi ja kultuurilisi eesmärke 1940ndatel aastatel. Teise maailmasõja ajal, eriti pärast Saksamaa sissetungi 1941. aastal, mobiliseeris Nõukogude Liit oma rahvast sõjaks, rõhutades rahu ja nooruse tähtsust. Punase lipu ja Moskva Kremli torni kujutamine sümboliseeris riigi ühtsust ja võimu. Plakati stiil, kus esiplaanil on naine punase lipuga ja sõnumiga "TERVITAME RAHU EEST VÕITLEVAT KOGU MAAILMA NOORUST!", peegeldab sotsialistlikku realismi

(Eesti Entsüklopeedia, 2024) saadeti Nõukogude Liidus laiali ja keelustati kõik kunstirühmitused ning kehtestati ainukeseks loominguliseks meetodiks sotsialistliku realismi meetod (Eesti Entsüklopeedia, 2024), mille eesmärk oli edendada kommunistlikke ideid ja mobiliseerida rahvast sõjaks.

Emotsionaalne mõju vaatajale

Plakati sihtrühmaks olid Nõukogude Liidu kodanikud, eriti noored, keda julgustati osalema rahuliikumises ja toetama riigi poliitikat. Kujutatud naine punase lipuga sümboliseeris ilmselt rahvuslikku ühtsust, mis võis tekitada vaatajates patriootlikke tundeid ja uhkust. Plakatite eesmärk oli ilmselt tugevdada usku kommunistlikesse ideaalidesse ja edendada sotsialistlikke väärtusi, aga plakati tegelik mõju ilmselt puudub, kuna plakati kavand ei jõudnud teadaolevalt trükki.

Kriitiline analüüs ja refleksioon.

Propaganda mõju on suurem, kui me arvame ja inimesed näevad seda igal pool oma ümber. Propaganda kasutab ära inimeste nõrkusi nagu hirmu, lootust ja ühtekuuluvustunnet. Inimesed peaksid õppima kriitiliselt mõtlema ja uurima info tõesust.

3.6 “ Nõukogude sportlased! Kõrgemale spordi massilisus ja meisterlikkus!”

Pilt 8. kavandid A ja B Nõukogude sportlased! Kõrgemale spordi massilisus ja meisterlikkus!

Antud tööd moodustavad sisulise terviku (Pilt 8, A ja B), kuna mõlemal kavandil on kujutatud sama sündmust, kus Nõukogude sportlased on valmis nii tööks kui ka Nõukogude Liidu kaitseks. Visuaalsete elementidena on mõlemal plakatil kujutatud suusavõistlusel osalevaid sportlasi.

Visuaalne vorm

Värvid:

Punane domineerib lipu ja loosungite kaudu, punane jääb kohe silma ja on eriti tähtis NSV Liidu kontekstis, kus punane tähistas kommunismi ja ühtsust.

Sinine taevaskuul loob jälle taustal natukene rahulikuma meeleolu ja toob ilusti pingelise suusavõistluse esiplaanile ja rohelised puud loovad jällegi rahuliku, loomuliku ja elava tausta.

Kirjatüübi hindamine: Plakati kiri (“ VALMIS TÖÖKS JA NSV LIIDU KAITSEKS!”) on selge ja otsesõnum, mis edastab otsese ideoloogilise sõnumi. Alumine tekst (“KÕRGEMALE SPORDI MASSILISUS JA MEISTERLIKKUS!”) tundub olevat juba natukene teisejärguline, aga edastab ja rõhutab massiliikumise tähtsust. Antud kavanditel on näha ka, et kunstnikul on tulnud kas kogemata või teadmatusel sisse õigekirjaviga, kus “meisterlikkus” peaks olema kirjutatud kahe k-ga, kuid autori kavanditel on ühe k-ga. Õigekirjareeglid ei ole selles osas vahepeal muutunud, seega on tegemist kirjaveaga, mis nõukogude aja kontekstis võis kaasa tuua karmi karistuse (Kasik, 2021). Ilmunud plakatil on siiski antud viga ära parandatud (MUIS, 2025).

Kompositsioon

Esiplaanil olevad sportlased, kes võistlevad, ning rahvas taustal, loovad energia ja ühtsuse tunde. Punane lipp lume sees ning suusahüppetorn rõhutavad NSV Liidu väärtusi ja püüdu tipptaseme poole, võib-olla on ka propaganda plakatile just sportlasi kujutatud, kuna NSV Liidul oli eesmärk ja sportlastel on eesmärk ning mõlemad püüdlesid alati tipu poole.

Sisu sõnum

Plakatite peamiseks teemaks on patriotism ja riigi lojaalsus ehk plakat kutsus üles olema valmis tööks ja NSV Liidu kaitseks, esitades sporti mitte ainult füüsilise tegevusena, vaid ka patriotismi väljendusena. Plakat edendab ideoloogilisi väärtusi näiteks punane lipp lume sees ühendab spordi NSV Liidu ideoloogiaga, et ka sportlased on osa riigikaitsest ning rahvahulk taustal rõhutab kollektiivset ühtsust.

Plakati üleval ääres oleva kirja “VALMIS TÖÖKS JA NSV LIIDU KAITSEKS!” sõnum on selge ja käskiv ning edastab ideoloogilist sõnumit – sport on seotud füüsilise heaoluga ja kiri plakati alumises ääres “KÕRGEMALE SPORDI MASSILISUS JA MEISTERLIKKUS” rõhutab, et rohkem peaks spordist osa võtma ja need, kes juba osa võtavad, peavad veel suurema täiuse poole püüdlema. Sümbolid nagu mäed, lumi ja puud, näitavad, et sport on tervislik ja harmooniline tegevus, mis on seotud riigi heaoluga.

Ajalooline kontekst

Plakati kavand peegeldab 20. sajandi keskpaiga poliitilist, sotsiaalset ja kultuurilist konteksti nii nagu ka teised plakatikavandid. Poliitiliselt mõjutas seda külm sõda, kus sporti võidi kasutada ideoloogilise võitluse ja kommunismi paremust tõestava vahendina. Loosung "VALMIS TÖÖKS JA NSV LIIDU KAITSEKS!" näitas seda, et "Eesti NSV-s oli sportlastel 1940. aastate lõpus ja 1950. aastatel lisaks treeningutele, spordivõistlustel osalemisele ja heade resultaaside saavutamisele ka teisi ülesandeid - kaitsta NSV Liitu!. Sportlasi kaasati ühiskondlikku ellu, neisse suhtuti kui eeskujudesse, kes kandsid endas nõukogude inimesele kohaseid iseloomuomadusi ning panustasid kehtinud korra arendamisse. Kehakultuurlased ja sportlased kaasati mitmete poliitiliste sündmuste propageerimisprotsessi." (Vedru, 2016; Forte, 2016)

Mõju stiilile

Külma sõja ja sotsialistliku realismi mõjul on plakatil kasutatud lihtsaid kujutisi ja dünaamilist kompositsiooni, rõhutades ühtsust ja progressi (Aava, 2003). Spordi massilisus ja kollektiivne pingutus on kujutatud patriotismi ja kommunistlike väärtuste väljendusena, kutsudes rahvast tugevdama riiki ja suurendama valmisolekut võimalikuks võitluseks. Lisaks kasutati plakateid ka nõukogude inimese profiili loomiseks - millised iseloomuomadused on hinnatud, millised tegevused on eeskujulikud ja millist käitumist oodatakse. (Forte, 2016) Näiteks võistlevaid sportlasi kujutaval plakatil on sõnum "NÕUKOGUDE SPORTLASED! KÕRGEMALE SPORDI MASSILISUS JA MEISTERLIKKUS!", mis rõhutab nõukogudeaegset meelsust ning kutsub rahvast üles olema nii sportlik kui ka võistluslik, et nõukogude sport jõuaks massidesse.

Emotsionaalne mõju vaatajale

Plakati sihtrühm võis olla Nõukogude Liidu kodanikud, peamiselt ilmselt sportlased ja spordihuvilised, plakat edastas sõnumit patriotismist ja riigi kaitsmise tähtsusest. Plakat kutsus esile emotsioone nagu rahvuslik uhkus, valmisolek ja kuuluvustunne. Kui plakat oleks olnud laialt levinud, oleks see võinud motiveerida inimesi rohkem panustama kollektiivsesse heaolusse ja sporti, toetades riigi ideoloogiat. Plakat oleks võinud aidata tugevdada usku sotsialistlikku süsteemi ja oleks võinud mõjutada inimeste suhtumist sporti ja riigi tähtsusesse.

Kriitiline analüüs ja refleksioon

Propaganda on kommunikatsiooniliik, mille eesmärk on mõjutada avalikku arvamust propagandistile vajalikul viisil, aga tänapäeval toimub massi teadvuse manipuleerimine peamiselt digitaalsete kanalite kaudu, sealhulgas sotsiaalmeedia, veebireklaamide ja algoritmide abil. Näiteks kasutatakse sotsiaalmeedias algoritme, mis kuvavad kasutajatele sisu, mis kinnitab nende olemasolevaid uskumusi. (Aava, 2003; Media Literacy in the Baltic, 2024)

3.7 “Raamatusõbrad! Tellige kirjandust posti teel”

Pilt 9. Raamatusõbrad! Tellige kirjandust posti teel

Antud plakat kujutab töökat ja ideoloogiliselt eeskujulikku nõukogude tüdrukut postiljonina (Pilt 9), kelle eesmärk oli levitada kirjandust.

Visuaalne vorm

Värvid

Sinine vorm: tüdruk on riietatud sinisesse, mis viitab usaldusväärsusele, rahule ja ametlikkusele. Sinine on levinud toon, mida seostatakse näiteks haridusega.

Punased logod: mütsimärk ja osa tekstist on punased, mis viitavad nõukogude ideoloogiale, punane sümboliseerib revolutsiooni ja kommunismi.

Kirjatüübid jagunevad kaheks: suur punane pealkiri tõmbab kohe tähelepanu ja annab edasi tugeva üleskutse. Ülejäänud tekst on käsitsi kirjutatud, mis muudab sõnumi isiklikumaks ja usaldusväärsemaks.

Kompositsioon on lihtne – postitootaja vaatab otse vaatajale otsa, justkui pöörduks tema poole. Tema sõbralik ilme ja raamatusaadetis esiplaanil rõhutavad plakati peamist ideed: raamatud tuuakse otse koju. Hele taust aitab tegelaskujul paremini silma paista. Värvid, tekst ja kujundus loovad tervikuna sõbraliku ja usaldusväärse tunde ning toetavad sõnumit hariduse ja kultuuri levitamisest.

Sisu sõnum

Plakati peamine teema on kultuuri ja hariduse levitamine – see kutsub inimesi tellima raamatuid posti teel. Samas propageerib see ka usaldust riikliku süsteemi vastu.

Postiljon plakatil sümboliseerib töökas nõukogude naisterahvast, kes kutsus üles tellima raamatuid posti teel. Plakatil näha olev VRK lühend tähendas Vabariiklikku Raamatukaubanduse Kontorit. Tegemist oli riikliku organisatsiooniga, mis tegeles raamatute leviku ja müügiga ENSV-s. VRK keskendus propagandakirjanduse levitamisele plaani alusel. Nõukogude sümboolika kajastub ka postiljoni mütsil viisnurga ja krae peal oleva sirbi ja vasara näol.

Ajalooline kontekst

Plakat on loodud umbes 1950. aastate paiku, mil Eesti kuulus Nõukogude Liidu koosseisu ja ühiskonnas toimus ulatuslik ideoloogiline ümberkujundamine, kui nõukogude kultuur pidi olema vormilt rahvuslik ja sisult sotsialistlik. Ideoloogia sisu oli kõige rängem stalinlik partei propaganda, mis väljendus kirjanduses, muusikas, kunstis, teaduses jne. (Ajalooveeb) Nagu kavandil on kujutatud, käis raamatute levitamine VRK kaudu. See oli riiklikult kontrollitud

tegevus – kirjandus pidi sobima kommunistliku ideoloogiaga ja edendama partei eesmärke. Plakati kaudu propageeriti teadmiste levitamist kui positiivset ja riiklikult toetatud nähtust,

kuigi tegelikkuses oli kirjanduse valik piiratud tsensuuri ja propagandanõuetega. Näiteks peale poliitkirjanduse trükiti nelja aasta jooksul vaid 38 Eesti ilukirjandusteost ja 45 Vene tõlketeost. Tänapäeval võib internetist leida ka VRK tähisega nõukogudeagse propagandakirjanduse ostu-müügi alaseid kuulutusi. (Osta.ee)

Emotsionaalne mõju vaatajale

Plakati sihtrühmaks oleks võinud olla tavalised inimesed, eriti maapiirkondades elavad inimesed ja noored. Sõbralik ja korrektne postiljon tekitas usaldust ning sümboliseeris, et kirjandus ja teadmised on kättesaadavad kõigile. Plakat oli käesoleva töö autori arvates mõjus, kuna oli selge, arusaadav ja informatiivne.

Kriitiline analüüs ja refleksioon

Nagu paljud teised nõukogude plakatid, on ka see tugevalt ideoloogiline – see esitleb haridust ja teadmiste levikut küll positiivses valguses, kuid teeb seda läbi riiklikult kontrollitud süsteemi. Tegelikkuses oli suur osa kirjandusest tsenseeritud ja ideoloogiliselt suunatud. Plakat püüab luua illusiooni vabadusest ja teadmiste vabast liikumisest, samas kui see oli tugevalt kontrollitud. Ka tänapäeval mõjutatakse inimesi sotsiaalmeedia ja reklaamide kaudu – jagatakse emotsionaalseid sõnumeid, mis võivad muuta arvamust või käitumist, tihti isegi märkamatuks. Seetõttu on kriitiline mõtlemine väga oluline.

4. NÄITUSE LOOMINE

Toivo Kullese kavanditest anti autorile kokku 39 tööd, mille hulgast valis autor välja 13 kavandit. Valiku tegemisel lähtus autor nii tööde kvaliteedist, temaatikast kui ka plakatitest, mis autorit rohkem kõnetasid ning samuti ka sellest, et luua võimalikult põnev veebinäitus. Väljavalitud tööde seas leidis kaks paari ning üks viisik, kus oli väga sarnane temaatika, ülejäänud teosed olid sisult ja vormilt erinevad ning autor käsitles neid eraldi.

Näitusel olevad tööd digiteeris autor Vabamus, kus ta õppis plakatite skaneerimist vastavalt muuseumide arhiivimaterjalide säilitamise standarditele. Autor skaneeris tööd TIFF - failiformaadis, mis võimaldab säilitada võimalikult kõrge resolutsiooni, olles ühtlasi ka MUISi (Muuseumide infosüsteem) nõutud formaat. Edasiseks kasutamiseks konverteeris autor plakatikavandite formaadi JPG-failideks, mis sobib eelkõige veebipõhiseks kuvamiseks NoVa platvormil. JPG-failid ei ole küll nii kõrge kvaliteediga kui TIFFid, kuid nende kvaliteet on täiesti piisav visuaalseks esitluseks. Väiksem failimaht tagab kiirema ja sujuvama ligipääsu lehele. Näitusetekstid on nähtavad lisas 1.

Igale veebinäitusel esitletud pildile lisas autor lühikese tutvustava teksti, mis võtab lühidalt kokku käesoleva töö uurimuslikus osas analüüsitud Toivo Kullese loodud propagandaplakatite sisu. Näitus sai NoVa platvormil vaatajatele nähtavaks 26. märtsil 2025 ning Google Analytics veebistatistika andmetel külastas seda esimese 25 päevaga NoVa veebilehel üle saja vaataja.

5. MUUSEUMITUND VABAMUS

Töö ühe osana viis autor läbi muuseumitunni Vabamus ehk Okupatsioonide ja vabaduse muuseumis. Muuseumitunni eesmärk oli tutvustada Toivo Kullese elu ja loomingut autoriga sama vanadele gümnasistidele ning analüüsida tema loodud propagandaplakateid. Muuseumitund oli suunatud kriitilise mõtlemise arendamisele visuaalse propagandanäite kaudu. Ühtlasi arendab muuseumitund ka mitmeid gümnaasiumi riiklikus õppekavas loetletud õpipädevusi (Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2011), näiteks suunab õpilasi analüüsima ajalooajalooperioodi iseloomulikke tunnuseid, aitab mõista Nõukogude Liidu ja lääneriikide vahelisi pingeid, aitab õpilastel mõista, kuidas nõukogude propaganda mõjutas Eesti ühiskonda ja kultuuri, aitab mõista ideoloogiaid ja nende mõju ühiskonnale, suurriikide mõju väikeriikidele, võrrelda demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide erinevusi, arendab kriitilist mõtlemist ja analüüsi propagandaplakatite abil ning tutvustab kultuurisaavutusi Toivo Kullese kunsti näol.

Tunni ülesehitus koosnes neljast osast: sissejuhatus ja konteksti loomine, rühmatöö, rühmade esitlused ning varem loodud veebinäituse tutvustus ja võrdlus rühmade esitlustega. Tunni esimeses osas ehk sissejuhatuses andis autor lühikese ülevaate Toivo Kullese eluloost ja tema rollist nõukogudeaegses propagandakunstis. Seejärel andis autor põhjalikuma sissevaate propagandaplakatite olemusse ja eesmärkidesse. See aitas õpilastel mõista konteksti, milles plakatid loodi. Sissejuhatus kestis umbes 5 minutit.

Tunni teises ehk rühmatöö osas jagas autor klassi kolme gruppi. Iga grupp sai kahe plakati koopiad ja töölehe NoVa propagandaplakatite õpiampsust (Lisa 5), mille alusel analüüs läbi viia. Ekraanil oli kogu aeg nähtav ka analüüsijuhend, mille põhjal oli autor hinnanud plakateid oma töös. Rühmatöö kestis ligikaudu 15 minutit ning selle jooksul arutlesid õpilased oma rühmades plakatite kujunduse, sõnumi ja mõju üle.

Kolmandas osas esitas iga grupp oma järeldused ja tähelepanekud ülejäänud klassile. See kõik võimaldas kuulda erinevaid tõlgendusi ja märgata, kuidas samadele visuaalidele võib läheneda väga erinevalt. See osa pidi plaani järgi kestma umbes 10 minutit, aga kuna mõned õpilased soovisid märksa pikemalt arutleda nõukogude aja ühiskondlike piirangute üle, läks kokkuvõttes aega sellele tunniosale märksa enam.

Neljandas osas ehk tunni lõpetuseks tutvustas autor töö käigus koostatud propagandanäitust ja andis selgitavaid kommentaare iga plakati kohta. Õpilased said võrrelda oma tähelepanekuid autori analüüsiga ning näha, kuidas teaduslik lähenemine võib anda sügavama arusaamise. See osa kestis umbes 10 minutit. Nädistunnikava õpetajatele sarnase muuseumitunni läbiviimiseks on toodud tabeli kujul lisa 4.

6. MUUSEUMITUNNI REFLEKTSIOON

Tunnis osales seitse õpilast ning viisime läbi selle koos juhendaja Ede Schank Tamkivi abiga. Väiksem koosseis võimaldas sügavamat arutelu ning iga grupi liikmed said aktiivsemalt osaleda. Juhendaja aitas koostada tunnikava, lisaks toetas ta mind tehnilise poole pealt.

Pärast tunni läbiviimist koostas autor tunnis osalenud õpilastele lühikese tagasisideküsimustiku (Lisa 3), kust selgus, et õpilased olid tunniga väga rahul hinnates tundi 9–10 palliga kümnest. Õpilastele meeldis kõige rohkem plakatite analüüsimine. Õpilaste endi hinnangul said nad kõige rohkem teada Toivo Kullest, propagandast ja propagandakunstist. Paar õpilast oleksid soovinud, et tunnis oleks rohkem aega olnud.

Muuseumitunni läbiviimine (fotod muuseumitunnist: Lisa 2) oli minu jaoks uus kogemus: klassi ees õpetajana esineda ning teisi õpilasi kaasata tekitas esialgu omajagu ärevust, aga tunni edenedes tekkis suurem enesekindlus ja lõpuks sujus kõik väga hästi.

Tagasiside küsimustikust järeldas autor, et tunni läbiviimiseks peaks varuma natuke rohkem aega, aga muuseumitund täitis oma eesmärgi igati, kinnitades autori praktilises töös käsitletud teemasid ning aitas neid rakendada praktilises olukorras.

KOKKUVÕTE

Autori praktilise töö eesmärgiks oli koostada veebinäitus kunstnik Toivo Kullese propagandaplakatite kavandite alusel. Praktilist tööd juhendasid Kadrioru Saksa Gümnaasiumi õppetooli juht ja õpetaja Mihkel Kõrbe ning Okupatsioonide muuseumi Vabamu haridusprogrammide tootejuht Ede Schank Tamkivi. Näituse loomine oli võimalik tänu koostööle Vabamuga. Näituse koostamise jaoks oli autoril võimalik kasutada kunstniku propagandaplakatite originaalkavandeid. Autor valis 39-st tööst välja 13 autorit enim kõnetanud tööd, mis on nähtavad Noorte Vabamu lehel veebinäitusena. Töö käigus uuris autor kunstnik Toivo Kullese elu ja loomingut ning analüüsis tema propagandaplakatite originaalkavandeid. Autori uurimismeetodiks oli vaatlus ning ajaloolise sisuga kunstitööde analüüs. Autor analüüsis plakatikavandeid Noorte Vabamu (NoVa) iseõppeplatvormi kursuse alusel pöörates tähelepanu visuaalsele vormile, sisule ja sõnumile, ajaloolisele kontekstile, emotsionaalsele mõjule vaatajale ja koostas kriitilise analüüsi ning refleksiooni. Samuti viis autor läbi muuseumitunni Vabamus, kus osalesid Kadrioru Saksa Gümnaasiumi 11. klassi õpilased. Muuseumitund koosnes neljast osast: sissejuhatus ja konteksti loomine, milles autor tutvustas õpilastele Toivo Kullese elulugu ja propaganda olemust ning prooagandakunsti; rühmatööst, milles õpilased said koopiad kahest propagandaplakati kavandist ja NoVa töölehe õpiampsust, et analüüsida plakatikavandeid etteantud teemade alusel; rühmatööde esitlus, kus iga rühm (kokku 3 rühma) esitlesid enda analüüsitud kavandeid; tunni lõpetuseks tutvustas autor omaloodud propagandanäitust ja andis selgitavaid kommentaare iga plakati kohta. Kuna tegemist on veebinäitusega, saavad soovi korral õpetajad kasutada veebinäitust oma tunni läbiviimiseks. Veebinäitus annab laiemale publikule ligipääsu seni erakogus olnud teostele ning samuti võimaluse kasutada muuseumitunni materjale ajaloo- või kunstitunni läbiviimiseks.

Praktilise töö eesmärgid said täidetud. Autor sai teada propaganda mõjust kunstile ning õppis kureerima veebinäitust, mis hõlmas nii digitaalse kujunduse loomist kui ka haridusliku sisu koostamist. Praktiline töö on väärtuslik, kuna varem ei ole näitusel kajastatud propagandaplakatid avalikkusele nähtavad olnud. Samuti aitab tehtud töö noortel mõista nõukogude ajale iseloomulikku propagandat ning selle aja kunsti. Tulevikus võiks veel uurida teiste kunstnike propagandateemalisi töid ja nende rahvusvahelist konteksti.

RESÜMEE

Der Autor verfasste eine praktische Arbeit zum Thema: „Kunst und Propaganda: Erstellung einer Ausstellung basierend auf Originalentwürfen des Künstlers Toivo Kulles“. Die Arbeit ist innovativ, da bislang keine Originalentwürfe von Propagandaplakaten für eine praktische Arbeit öffentlich ausgestellt wurden. Ziel der Arbeit war es, eine Online-Ausstellung basierend auf den Originalentwürfen der Propagandaplakate von Toivo Kulles zu erstellen. Die verwendeten Originalentwürfe stammen aus einer Privatsammlung, und der Autor hatte die Möglichkeit, diese Werke für seine praktische Arbeit und die Ausstellung zu nutzen.

Von den insgesamt 39 verfügbaren Originalentwürfen wählte der Autor 13 Werke für die Ausstellung aus und erstellte daraus eine Online-Ausstellung, die auf der Selbstlernplattform von Noorte Vabamu zu sehen ist. Zusätzlich zur Ausstellung analysierte der Autor das Leben und Werk von Toivo Kulles und führte im Rahmen der praktischen Arbeit auch eine museumspädagogische Unterrichtsstunde mit Schülern der 11. Klasse des Deutschen Gymnasiums Kadriorg durch. Die Materialien dieser Unterrichtsstunde stehen auch allen interessierten Lehrkräften zur Verfügung, die damit Geschichts- oder Kunstunterricht gestalten können.

Der Autor analysierte die visuelle Gestaltung, den Inhalt und die Botschaft der ausgestellten Propagandaplakate, deren historischen Kontext sowie die emotionale Wirkung auf die Betrachter und verfasste eine kritische Analyse und Reflexion.

Die Ziele der praktischen Arbeit wurden erreicht. Der Autor lernte im Rahmen der Arbeit, eine Online-Ausstellung zu kuratieren, Propagandaplakate mit historischem Inhalt zu analysieren sowie eine museumspädagogische Unterrichtsstunde zu erstellen und durchzuführen. Künftige Forschungen könnten sich mit den Propagandaarbeiten anderer Künstler der Sowjetzeit oder mit dem internationalen Kontext der Propagandakunst befassen.

Die praktische Arbeit wurde betreut von Mihkel Kõrbe, Lehrer am Deutschen Gymnasium Kadriorg, und Ede Schank Tamkivi, Leiterin der Bildungsprogramme bei Vabamu.

KASUTATUD ALLIKAD

Aava, K. (2003). *Veenmiskunst*. Tallinn: Avita

Ajalooveeb. (2025). *Stalinismi aeg – 1950–1960 – okupatsioonid Eestis*. Vaadatud 13.04.25 <https://ajalooveeb.ee/video/stalinismi-aeg-1950-1956-okupatsioonid-eestis/>

Digar. (2025). Vaadatud 12.12.2024 <https://www.digar.ee/arhiiv/et/nlib-digar:307699>

Eesti Entsüklopeedia. (2024). Sotsialistlik realism. Vaadatud 12.12.24. http://entsyklopeedia.ee/artikkel/sotsialistlik_realism1

Entu (2025). Vaadatud 12.12.2024 https://entu.app/vabamu/52964e4bbdf9203d66cd1c04?_type.string=eksponaat&sort=name.string&q=meie+ei+luba+s%C3%B5da

Gümnaasiumi riiklik õppekava. (2011). Lisa 6. *Ainevaldkond “Sotsiaallained”*. https://www.riigiteataja.ee/aktiilisa/1080/3202/3006/18m_gym_lisa6.pdf#

Hain, J., (2013). Plakat. Hain, J., Hansar, L., Helme, S., Kalm, M., Kangilaski, J., Kivimäe, J., Kodres, K., Lobjakas, K., Mihkelson, M., Teder, I. (koost.). *Eesti kunsti ajalugu*. 6. köide 1940-1991 I osa. (lk 199-201). Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia

Hariduskeskuse kodulehekül. Vaadatud 27.12.2024 [Värvipsühholoogia](#)

Forte. (2016). *Plakatite galerii: Kaunid pildid ja tugevad sõnumid ehk kuidas Eestis nõukogude ajal propagandat tehti!* Vaadatud 09.01.25 <https://forte.delfi.ee/artikkel/76403469/plakatite-galerii-kaunid-pildid-ja-tugevad-sonumid-ehk-kuidas-eestis-noukogude-ajal-propagandat-tehti>

Kasik, R. (2021). Eesti kirjakeele 100 aastat. *Elav ja muutuv keel. Valik artikleid 1999-2019*. Tallinn: Eesti Teadusteakadeemia Emakeeleseltsi Toimetised nr 78.

Kunstikasvatuse kodulehekül. Vaadatud 27.12.2024 [kunstikasvatus.wordpress.com. Värv](#)

Loodus, R. (1996). *Eesti Kunsti ja Arhitektuuri Biograafiline Leksikon*. Tallinn. Eesti Entsüklopeediakirjastus. (lk. 218-219)

Media Literacy in the Baltic. Peatükk 3. Vaadatud 02.01.2025 [Osa B. Tajuvead - Very Verified: Media Literacy in The Baltics](#)

Media Literacy in the Baltic. Peatükk 4. Vaadatud 02.01.2025 [Osa B. Manipuleerimine - Very Verified: Media Literacy in The Baltics](#)

Mihkelson, M. (2019). *Mihkelson: propagandaga aitab toime tulla mentaalne hügieen*. Riigikogu. Pressiteated. Vaadatud 17.01.2025. <https://www.riigikogu.ee/pressiteated/valiskomisjon-et-et/mihkelson-propagandaga-aitab-toime-tulla-mentaalne-hugieen/?utm>

- MUIS. (2025). Vaadatud 12.12.2024 [Eesti muuseumide veebivärv - Esileht](#)
- MUIS. (2025). Vaadatud 12.12.2024 <https://www.muis.ee/museaalview/2857462>
- MUIS. (2025). Vaadatud 13.04.2025 [Eesti muuseumide veebivärv - Kõrgemale spordi massilisus ja meisterlikkus!](#)
- Noorte Vabamu. (2025). Vaadatud 30.11.2024 [Museaali lugu – Noorte Vabamu](#)
- Nõukogulik spordipoliitika. Vaadatud 29.12.2024.
<https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/5a73299d-fc0d-436c-aa82-e61413ad4451/content>
- Osta.ee (2020). *Pisitrükis/Reklaam kirjandust lastele ja noortele*. Vaadatud 13.04.25
<https://www.osta.ee/pisitrükis-reklaam-kirjandust-lastele-ja-noortele-1952-133553558.html>
- NOBA. (2025). *Konfliktid ja kohandumused. Nõukogude aja Eesti kunst (1940-1991)*. Vaadatud 12.04.25
<https://noba.ac/et/exhibition-posts/konfliktid-ja-kohandumised-noukogude-aja-eesti-kunst-1940-1991/>
- Postimees. (2025). *Kremlis propaganda narratiivid Vene-Ukraina sõja kontekstis*. Vaadatud 24.03.25
<https://maailm.postimees.ee/7850670/ak-kremlis-propaganda-narratiivid-vene-ukraina-soja-kontekstis>
- Põltsamaa loss. (2024). *Märtsiküüditamisest ja kolhooside loomisest*. Vaadatud 29.12.24
[Märtsiküüditamisest ja kolhooside loomisest - Põltsamaa loss](#)
- Rios Kunstigalerii. (2025). *Toivo Kulles*. Vaadatud 02.01.25 [Toivo Kulles: Eesti järel-sõjajärgse ajastu andekas kunstnik](#)
- Samost, A. (2018). *Lõpetame jutu vaeuudistest*. Põhjarannik. Vaadatud 12.01.25
<https://pohjarannik.postimees.ee/6583208/lopetame-jutu-vaeuudistest>
- Saueauk, M. (2015). *Propaganda ja terror*. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda
- Škop, S. (2010). *Siima Škop*. Tallinn: Tänapäev
- Tammert, M. (2006). *Värviõpetus*. Tallinn: OÜ Aimwell
- Trükitehnikad koduleheküljel. (2025). Vaadatud 11.01.25
<https://trykitehnikad.weebly.com/kuivnotildeel.html>
- Propagandaplakati analüüsi alused. NoVa iseõppeplatvorm. Vaadatud 21.11.2024
[andaplakati-analuusi-alused/](#)
- Vedru, J. (2016). *Nõukogulik spordipoliitika Eesti NSV-s stalinismist sula-ajani*. [Magistritöö, Tartu Ülikool]. DSpace. Vaadatud 12.02.25
<https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/5a73299d-fc0d-436c-aa82-e61413ad4451/content>
- Võeras, L.-R. (2016). Plakatite galerii: Kaunid pildid ja tugevad sõnumid ehk kuidas Eestis nõukogude ajal propagandat tehti. Vaadatud 30.12.2024

<https://forte.delfi.ee/artikkel/76403469/plakatite-galerii-kaunid-pildid-ja-tugevad-sonumid-ehk-kuidas-eestis-noukogude-ajal-propagandat-tehti>

LISA 1. Näitusetekstid

Toivo Kullese plakatite näitus

Käesolev näitus annab ülevaate kunstnik Toivo Kullese propagandaplakatitest ning näitab neid laiemas sotsiaalpoliitilises kontekstis, uurides, kuidas nõukogude võim kasutas kunsti oma ideoloogiliste sõnumite edastamiseks. Näitusel eksponeeritud originaalkavandid kuuluvad erakollektsiooni ning neid ei ole varem avalikult esitletud. Näituse eesmärk on avada propagandaplakatite olemust, nende mõju ja kunstniku rolli nõukogude süsteemis.

Näituse kuraator Aare Alver

Toivo Kulles (1918-1984)

Toivo Kulles oli Eesti graafik ja raamatuillustraator, kelle looming keskendus peamiselt kuivnõela ja litograafia tehnikatele. Ta kujundas raamatuid, lõi plakateid ja tarbegraafikat ning jäädvustas oma töodes nii Tallinna vanalinna kui ka kaevandusmaastikke.

Toivo Kulles sündis 3. jaanuaril 1918. aastal Jõhvis pere kuuenda lapsena, nende pere elas Virumaal Sompa külas ja tema vanemad olid põllutöölised. 1937. aastal lõpetas ta Jõhvi progümnaasiumi ja suundus seejärel õppima Riigi Kunsttööstuskooli, kus õppis kuni 1941. aastani. Teise maailmasõja puhkemise tõttu jäi tal kursus lõpetamata, kuid ta naases kunstiõpingute juurde 1945. aastal. Siis õppis ta Tallinna Riiklikus Tarbekunsti Instituudis maali erialal, mille lõpetas 1948. aastal. Alates 1949. aastast oli Toivo Kulles Kunstnike Liidu liige. Kulles ei teinud oma töid kuulsuse pärast, vaid oli tagasihoidlik ja pühendus oma loomingule vaikselt ja järjekindlalt. Ta oli abielus moe- ja vaibakunstnik Hilja Kullesega ning tema pärand elab edasi Eesti muuseumide kogudes, kus on talletatud ligi sada tema teost.

Propaganda ja propagandaplakatid

Propaganda on ideede, veendumuste, õpetuste või teadmiste sihikindel selgitamine ja levitamine. Propagandat käsitletakse ka kui reklaami, mis teenib enamasti vaimseid ja aatelisi huve. Propaganda oli Nõukogude Liidus üks peamisi vahendeid rahva meelsuse, hoiakute ja tegude soovitud suunas muutmiseks ja mõjutamiseks.

Nõukogude Liit ei erinenud selles osas oluliselt teistest terrorirežimidest, kusjuures eriti palju sarnasusi võib leida just Stalini-aegse Nõukogude Liidu suurima vastase,

natsi-Saksamaa propagandavõtetega. Plakatid olid kõige otsesemad ja lihtsamad parteilisele survele allutatav kunstlik, kuna plakat ühendab nii visuaalse kui ka tekstilise sõnumi.

Kuidas ja milliseid plakateid teha, anti nõukogude ametiasutuste poolt ette: ikoonilised eeskujud tulid Moskvast ja nende täitmist jälgis kohalik tsensor. Kuid sellegipoolest ei kibelenud kunstnikud korralikust tasust hoolimata plakatitellimusi täitma ning eelistasid võimaluse korral vähem tasuvaid töid. Samas polnud nende valikud eriti suured – süüdistus “loomingulises passiivsuses” võis põhjustada Kunstnike Liidust välja viskamise, mille järel kadus üldse võimalus kutseoskusega elatist teenida.

Kuid isegi see osa kunstnikest, kes enda institutsionaalse positsiooni tõttu olid sunnitud plakatitellimusi vastu võtma, hakkasid nende täitmisega venitama. Paraku ei olnud ka kunstnikel loomingulist vabadust, sest kõik plakatite teemad olid ette antud, mis omakorda võis kärpida kunstnike entusiasmi plakatite loomisel. Ning kahtlemata ei olnud vähetähtis ka see, et kunstnike isiklikud maailmavaated ei ühildunud Nõukogude Liidu omadega.

Toivo Kullese propagandaplakatid

Toivo Kullese propagandaplakatid peegeldavad Nõukogude Liidu ideoloogilisi eesmärke ja suuniseid. Tema töodes on mitmed korduvad teemad, mis kajastavad nii sotsialistlikku ühiskonda kui ka rahvusvahelist poliitilist sõnumit. Mitmetel Kullese plakatitel on keskseks teemaks näiteks rahu ja rahvusvaheline sõprus.

1. “Meie tee on rahu tee”

Antud akvarelltehnikas plakatikavandil on kujutatud koolivormis koolipoissi, kes vaatab lootusrikkalt tulevikku ja sümboliseerib rahu tähtsust. Plakat rõhutab, et rahu on saavutatav (vaid?) kommunismi kaudu. Taustal on näha rahumeelset demonstratsiooni, kus lehvib punalipp ja on kujutatud triumfikaart, mis on samuti sümbolse tähendusega, kuid mida pole suure tõenäosusega kunagi eksisteerinud. Kiri “Meie tee on rahu tee – kommunismi tee!” rõhutab kommunistliku ideoloogia põhiväärtusi – rahu ja kollektiivsust. Plakati kavand pärineb 1950.-1960. aastatest ja selle eesmärgiks oli ustavate noorte kasvatamine ja kommunistliku identiteedi tugevdamine juba varases eas.

2. “Rajame uusi puuvilja- ja marjaaedu kolhoosidesse!”

Akvarelltehnikas plakat kujutab nõukogude kolhooside põllumajanduslikku arengut ja kollektiivse töö tähtsust. Rõõmsameelne naine sümboliseerib ühiskondlikku harmooniat, kutsudes üles rajama uusi puuvilja- ja marjaaeda, mis eeldatavasti aitavad sõjast laastatud rahvastel end ära toita. Juba nõukogude perioodi alguses kuulsaks saanud sordiaretaja Ivan Mitšurin kutsus kõiki nõukogude rahvaid rajama uusi õunaaedu ja ka Eestis oli temanimeline kolhoos.

Antud plakatikavandiga sarnane plakat ilmus trükist 1952. aastal.

3. “Tervitame rahu eest võitlevat kogu maailma noorust!”

Plakatil domineerib võitlusvalmis noor naine, kes kutsub kogu maailma noori üles võitlema rahu eest. Plakatile annab erilist jõudu juurde taustal olev Kremli torn ja punalipud. Plakat on ilmselt tehtud vahemikus 1950-1960.

4. “Raamatusõbrad! Tellige kirjandust posti teel!”

Postiljon plakatil sümboliseerib töökas nõukogude naisterahvast, kes kutsub üles tellima raamatuid posti teel. Plakatil näha olev VRK lühend tähendas Vabariiklikku Raamatukaubanduse Kontorit. Tegemist oli riikliku organisatsiooniga, mis tegeles raamatute leviku ja müügiga ENSV-s. VRK keskendus propagandakirjanduse levitamisele plaani alusel. Nõukogude sümboolika kajastub ka postiljoni mütsil viisnurga ja krae peal oleva sirbi ja vasara näol.

5. Plakatite paar: “Valmis tööks ja NSV Liidu kaitseks!”

Plakatitel on kujutatud nõukogude sportlasi, kes propageerivad spordi tähtsust ja olulisust. Seda, et tegemist on just nõukogude sportlastega, rõhutavad ka suusamäel olevad punalipud. Plakatikavandite järgi läks taoline plakat trükki 1950. aastal.

Plakatikavandid peegeldavad 20. sajandi keskpaiga poliitilist, sotsiaalset ja kultuurilist konteksti nii nagu ka teised plakatikavandid. Poliitiliselt mõjutas seda Külma sõda, kus sporti võidi kasutada ideoloogilise võitluse ja kommunismi paremust tõestava vahendina. Loosung “VALMIS TÖÖKS JA NSV LIIDU KAITSEKS!” näitas, et Eesti NSV-s oli sportlastel 1940. aastate lõpus ja 1950. aastatel lisaks treeningutele, spordivõistlustel osalemisele ja heade resultaaside saavutamisele ka teisi ülesandeid. Sportlasi kaasati

ühiskondlikku ellu, neisse suhtuti kui eeskujudesse, kes kandsid endas nõukogude inimesele kohaseid iseloomuomadusi ning panustasid kehtinud korra arendamisse.

6. Plakatite paar: "Meie ei luba sõda!"

Need plakatid kutsuvad nõukogude rahvast üles rahu eest võitlema. Samuti sümboliseerib parempoolne plakat perekonna tähtsust ja ühtekuuluvust. Tüdrukul kaelas olev punane kaelarätt näitab, et ta kuulub tubli nõukogude noorena pioneeride organisatsiooni: kaelarätt koos taustal lehvivate punalippudega olid tol ajal väga levinud nõukogude sümbolid.

Nõukogude ühiskonnas oli naistel oluline roll, ka plakatitel olid sageli esiplaanil noored naised ja emad. Plakati kirjad "EMAD KOGU MAAILMAS SEISAVAD RAHU EEST" ja "MEIE EI LUBA SÕDA, MEIE ISAD KUULUVAD MEILE" mõjuvad emotsionaalselt, kuid kannavad endas suurt poliitilist sõnumit – rahu on väärtus, mille nimel tuleb seisma jääda, kaitsta ja võidelda.

7. Plakatite paar: "Meie sõprus on rahu!"

Nendel 1950. aastate algusest pärit akvarelltehnikas plakatikavanditel on kirjas "RAHU" lisaks eesti keelele mitmes erinevas keeles (vene, italia, prantsuse, hiina, ungari, saksa jt). Sellega soovitakse rõhutada rahvaste sõprust, ühtekuuluvust ning ühist rahu eest võitlemist. Kokkuhoidvate tüdrukute erinevad nahatoonid rõhutavad samuti rahvaste ühtsust ja ühist võitlusvalmidust. Taustal lehvivad punalipud sümboliseerivad Nõukogude Liidu tähtsust ja ühtsust. Plakatikavandid kannavad endas tugevat ideoloogilist sõnumit rahu, rahvaste sõpruse ja rahvusvahelise solidaarsuse olulisusest.

8. Plakatite kolmik: "Rahvaste sõprus!"

Antud plakatid kujutavad nõukogude aja rahupropagandat ja need pärinevad umbes 1950.-60. aastatest. Kolmel sarnasel plakatil on kujutatud erinevatest rassidest laste sõprust, rõhutades rahu ja rahvusvahelise ühtsuse olulisust. Taolised plakatid olid osa laiemast propagandast, mida tehti mitmel pool maailmas, eriti aga Nõukogude Liidus.

LISA 2. Fotod muuseumitunnist

Foto 1. Muuseumitunni sissejuhatav osa

Foto 2. Muuseumitunni plakatile analüüsi arutlev osa

LISA 3. Muuseumitunni tagasiside küsimused

Kuidas hindad üldiselt muuseumitundi 10 palli skaalal?

Milline osa tunnist meeldis kõige rohkem ja miks?

Mis oleks võinud olla teisiti?

Kas said midagi uut teada, kui jah, siis mida?

LISA 4. Näidistunnikava

Tabel 1. Näidistunnikava

Tunni osa	Kirjeldus	Kestus
Sissejuhatus ja konteksti loomine	Autor andis lühikese ülevaate Toivo Kullese eluloost ja tema rollist nõukogudeaegses propagandakunstis. Autor rääkis ka propagandaplakatite olemusest ja eesmärkidest, aidates õpilastel mõista konteksti, milles plakatid loodi.	5 min
Rühmatöö – plakatite analüüs	Klass jagati nelja gruppi. Iga grupp sai kahe plakati koopiad ja töölehe NoVa propagandaplakatite õpiampsust, mille alusel analüüs läbi viia. Ekraanil oli nähtav analüüsijuhend. Õpilased arutlesid plakatite kujunduse, sõnumi ja mõju üle.	15 min
Rühmade esitlused	Iga grupp esitas oma järeldused ja tähelepanekud ülejäänud klassile, võimaldades kuulda erinevaid tõlgendusi ja märgata, kuidas samadele visuaalidele võib läheneda erinevalt.	10 min
Töö autori näituse tutvustus ja võrdlus	Autor tutvustas oma praktilise töö käigus koostatud propagandanäitust ja andis selgitavaid kommentaare iga plakati kohta. Õpilased võrdlesid oma tähelepanekuid autori analüüsiga, nähes teadusliku lähenemise sügavamat arusaamist.	10 min

LISA 5. Tööleht NoVa iseõppeplatvormilt

VABAMU

Plakatianalüüsi Tööleht

Visuaalse vormi hinnang.

Kirjelda plakati lühidalt nii, nagu selgitaks seda kellelegi, kes seda ei näe

Anna oma hinnangu värvide, fontide, piltide ja kompositsiooni kasutamisele. Kuidas need elemendid emotsionaalse tausta loovad ja toetavad plakati põhisõnumit?

Sisu hinnang.

Tuvasta plakati peamised teemad ja ideed? Kuidas antakse edasi ideoloogiaid, väärtusi või uskumusi piltide, keelekasutuse ja muude sümbolite kaudu?

Ajaloolise konteksti hinnang.

Millised poliitilised, sotsiaalsed ja kultuurilised sündmused ja väljakutsed mõjutasid plakati loomist? Kuidas see mõjutas plakati stiili ja sisu?

Auditooriumi mõjutamise hinnang.

Määra plakati sihtrühm ja milline mõju auditooriumile oli planeeritud. Milliseid emotsioone ja reaktsioone võib plakat vaatajates tekitada? Kui tõhus see tehnika oli, millised olid plakati kasutamise tagajärjed, kas avalik arvamus ja käitumine muutusid nii lühemas kui pikemas perspektiivis?

Kriitiline refleksioon ja tõlgendus.

Milliseid järeldusi saab teha selle kohta, kuidas propaganda mõjutab ühiskonda ja üksikisiku arvamusi ja tegevusi? Milliseid õppetunde saab plakati analüüsimisest ja manipuleerimise vastu võitlemise kohta saame siin teha?